

ПРОБЛЕМИ НА РАЗСЛЕДВАНЕТО В БЪЛГАРИЯ

Михаил Генов⁵²

Когато се поставя въпросът едностранчиво да се реформира по някакъв начин следствието, този въпрос е по-редно да се постави така: не е ли по-добре да се изчака Франция и Италия да ликвидират фигурата на съдия-следователя, за да се тръгне към един общ модел? Причината в тези страни да има и такава структура е констатацията, направена преди повече от два века, че полицията не е в състояние да се справи със сложността на всички дела, т.е. полицията може да реши много дела, но не всички.

В Централна Европа, например в Германия и Италия, има разследващ прокурор, който също така поема и най-тежките дела. Това означава, че не може да се разчита изцяло на полицията. Този прокурор, който съществува в страните, които наскоро са направили реформа, е по-скоро надзираващ прокурор, т.е. прокурор, който ръководи, но не умее, дори когато му се наложи, да извърши на високо професионално ниво лично следствените действия.

Какво представлява българският следовател? Той запълва една ниша. В българския следовател се съчетават три качества.

На първо място той е детектив, за разлика от испанския, холандския, белгийския, швейцарския и френския съдия-следовател. Той може да работи на място, да състави протокола за оглед, да разпита свидетели – нещо, което не правят магистратите в посочените страни.

На второ място той е обвинител. Следователят е първият магистрат, който повдига обвинение. Грешно е да се смята, че прокурорът е този, който пръв повдига обвинение в България. Прокурорът се запознава с материалите на следователя и внася обвинителен акт, което е форма на дублиране и пилеене на енергия. Първата правна квалификация, обаче, се дава от българския следовател.

На трето място, българският следовател има достъп до материали и разбира от специални разузнавателни средства, т.е. има грамотност, каквато е немислима за един съдия-следовател или за един американски прокурор. Той има достатъчно професионални умения и достатъчно правомощия, за да се справи с делото, което му е възложено, т.е. да открие истината по него. Това е особено важно, тъй като всичките три инстанции и всичките три нива на прокуратурата стават абсолютно излишни, ако те не разполагат с доказаната благодарение на професионализма на следователя обективна истина.

Когато става дума за реформа, не се долавя никаква самокритичност или критичност, нито никаква болка от несъвършенства в работата. Констатациите, че има проблеми в наказателното правораздаване, естествено са верни. Те се дължат на много фактори, главните от които са институционални.

⁵² Михаил Генов е следовател в Националната следствена служба. Завършил е право в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и от завършването си досега е работил като следовател – първоначално в окръжната следствена служба във Враца, а впоследствие в Главно следствено управление и неговия правоприемник – Националната следствена служба. Член е на Камарата на следователите.

На първо място, това е пилеенето на ресурси. Всички системи имат съдия по разследването. В Германия например има такъв съдия, който наблюдава предварителното производство. Българският модел е до голяма степен заимстван от практиката в Германия. Нашите съдии, обаче, са принудени веднъж да дават разрешение за мярка за неотклонение, втори път да гледат делото по същество. Не може един и същи съдия да направи това, а в един малък град с един съдия лесно може да се достигне до такъв абсурден проблем.

Второ, любителите-съдии, защото те са любители, не разбират от разследване, никога не са го извършвали и никога няма да добият опит, пречат на разследването. Много по-добре е да има съдия по разследването, който, ако първоначално няма опит, след година, две или три ще стане изключителен професионалист и ще може да разбира всичките тези 15 мерки, които ограничават правата на гражданите, и дали има достатъчно основание да се приложат или не. На следователите е необходим съдия по разследването и неговата липса пречи на разследването.

В София има два ареста, т.е. две сгради, където се задържат лица. Това води до пилеене на ресурси, например бензин, човешки усилия и т.н., за да се разхождат арестантите до съдебната зала. Какъв е проблемът на тези две места да има двама дежурни съдии, арестантът да бъде доведен от единия коридор до другия и да се приключи със съответния въпрос, каквато е практиката например на американско-мексиканската граница. Там задържаният може дори да не бъде изваден от килията и да бъде разпитан посредством видеоконферентна връзка от съдията.

На следващо място е липсата на двойно подчинение на полицията. Всички цивилизовани страни, които имат разследване на две нива – полиция и някакъв по-специализиран орган, имат един принцип на двойно подчинение на полицията. Полицията се подчинява на своето ръководство, но се подчинява и на магистратите. В България този принцип не се прилага. Възниква въпросът: за кого работи полицията? Оказва се, че полицията работи основно за себе си, а следователят не знае дали тя работи добре или не, нито има достъп до това, с което тя се занимава.

За сметка на това има три хипотези с огромна практическа стойност, при които липсата на такова двойно подчинение осуетява търсенето на отговорност на лица, за които има много силни данни.

Първата хипотеза е един обвиняем, който желае снизхождение. Той ще бъде съден, но е готов да разкаже за други участници. Тази информация не се нуждае от легализация, това не е информация от полицейски информатор. Обвиняемият се подписва под тази информация, като твърди, че говори истината, и е готов да окаже съдействие при доказването, например в кой офис и на кой компютър се печатат фалшиви фактури, къде се намира складът за наркотици, къде е печатницата за фалшиви банкноти и т.н. Няма механизъм, с който българският следовател да задължи полицията да представи определена информация. Той може да помоли за тази информация, а полицията след известно време ще реши да отговори или не на тази молба. Понякога отговорите на исканията за информация се бавят по шест месеца.

На второ място е затворникът, който иска да му бъде намалена присъдата. Отново няма механизъм, по който неговите спомени да се превърнат в доказателства, т.е. магистратите не могат да задължат полицията.

На трето място е липсата на широко разпространения в Америка имунитет, т.е. дребен правонарушител, който е готов да разкаже за по-сериозни престъпления, ако му се гарантира, че прокуратурата няма да го преследва. Той, разбира се, поема голям риск. В България поради тази особеност се губят много данни.

По време на една среща с френски магистрати, на въпроса какво пречи най-много на работата, всички представители от българска страна единодушно посочиха липсата на доказателствена сила на материалите на предварителното производство. Така един свидетел, след като бъде разпитан от надлежен орган, въз основа на неговите показания не могат да се вземат решения. Той ще бъде извикан втори път задължително, понякога трети път, а може би и повече. Това е проблем, който много съществено забавя процеса, а според една поговорка отложено правосъдие всъщност е отказ от правосъдие.

На следващо място са трите инстанции (включително апелация и касация), които са много различни от американската представа за тези способности за обжалване. Американската апелация е труднодостъпна, а касацията – почти недостъпна. Това дава стабилност на съдебните актове. В България минават години преди един съдебен акт да влезе в сила. Това създава напрежение в обществото.

В България няма обвинител *ad hoc*, разследващ орган *ad hoc*, нито пък съдия *ad hoc*. Така например един съдия, който е работил 30-35 години, желае да поеме някакви дела в съдебен район, в който има кадрови дефицит. Какъв е проблемът този съдия, който е доказан професионалист, под някаква форма да се произнесе като първа инстанция? Това е също много сериозно пилеене на човешки ресурс. Защото на един младши съдия, докато стигне до тази квалификация, ще му трябват 10 години.

Липсват институционални механизми, които да гарантират отговорността на магистратите за немарлива работа. Има магистрати, които се изкушават да работят небрежно и повърхностно. Така например има прокурори, които не четат материалите по делото, пишат постановления, които не са съобразени със съответния том и страница и т.н. Ако има ревизии в края на годината, магистратите биха били доста по-привързани към професията и, ако нямат призвание, ще го развият, за да останат. Институтът на ревизията е познат в Германия. Това е проверка за правилност на съдебните актове с оглед атестиране на съответния магистрат, а не да се обжалва и да се поставя под въпрос силата на този акт.

В същата група причини попада липсата на вътрешна йерархия и на екипност в разследващите органи. В американската система има случаи, когато прокурорите работят в екипи по трима. В България младият следовател става толкова самостоятелен и равен, колкото и следователят с 15 години стаж.

Какво е младият магистрат? Той има една диплома, преминал е през конкурси и има правото да бъде какво? Дебютант, нищо повече. Опитът в тази професия се трупа бавно и, ако той работи в екип с по-опитен магистрат,

той ще бъде подпомаган, обучаван и контролиран с оглед на корупция, би усвоил много по-лесно ноу-хау-то на тази професия. Липсата на екипи и липсата на ревизии общо взето затрудняват работата на магистратите.

В заключение, когато се търси ефикасност, трябва да се ползват институти, които са проверени от опита на друга правна система в течение на продължителен период от време. Не трябва да се експериментира с нещо ново и непознато, а да се вземе онова, което работи в друга страна, при това с голям резултат. Не бива да се предизвикват липси и вакууми в правната уредба, които може и да не са решаващата причина, може дори да са трета или четвърта поред, но те спират оптимума, който може да бъде постигнат.